BOSHLANG‘ICH SINF “ATROFIMIZDAGI OLAM” (YOKI TABIIY FAN) DARSLARIDA LOYIHA (PROJECT-BASED LEARNING) METODIDAN FOYDALANISH

Abdixalimova Elzara Nabijon qizi

Navoiy innovatsiyalar universiteti

Ijtimoiy gumanitar fanlar kafedrasi

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf “Atrofimizdagi olam” (yoki “Tabiiy fan”) darslarida loyiha metodidan (Project-Based Learning) foydalanishning pedagogik asoslari, ta’lim jarayonidagi ahamiyati va samaradorligi yoritiladi. Shuningdek, loyiha metodining o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik, kuzatuvchanlik, izlanish va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini shakllantirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Dars jarayonida tabiat hodisalari, o‘simliklar, hayvonot dunyosi, ekologik muammolar hamda atrof-muhitni muhofaza qilishga oid loyihalarni tashkil etish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Loyiha asosida ta’lim berish orqali o‘quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘lash, jamoada ishlash, o‘z fikrini erkin ifodalash va o‘rgangan bilimlarini kundalik hayotda qo‘llash malakalarini rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Shu bilan birga, mazkur metoddan foydalanishning samarali usullari va boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlariga mos loyiha topshiriqlarini ishlab chiqish yo‘llari bayon etiladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, Atrofimizdagi olam, tabiiy fanlar, loyiha metodi, Project-Based Learning, loyihaviy ta’lim, innovatsion metodlar, mustaqil fikrlash, ijodkorlik, kuzatuvchanlik, tadqiqotchilik faoliyati, ekologik tarbiya, amaliy mashg‘ulot, hamkorlikda o‘qitish, muammoli vaziyat, tabiatni muhofaza qilish.

Abstract: This article discusses the pedagogical foundations, significance, and effectiveness of using the project-based learning method (Project-Based Learning) in primary school “The World Around Us” (or “Natural Sciences”) lessons. It also analyzes the role of the project-based learning method in developing students’ independent thinking, creativity, observation, research, and problem-solving skills. The article explores

opportunities for organizing projects related to natural phenomena, plants, wildlife, environmental issues, and environmental protection during lessons. Particular attention is paid to connecting students’ theoretical knowledge with practical activities, developing teamwork skills, expressing their ideas freely, and applying acquired knowledge in everyday life through project-based learning. Furthermore, effective ways of using this method and developing project assignments appropriate to the age characteristics of primary school students are presented.

Keywords: primary education, The World Around Us, natural sciences, project method, Project-Based Learning, project-based education, innovative methods, independent thinking, creativity, observation skills, research activities, environmental education, practical activities, collaborative learning, problem situations, environmental protection.

Аннотация: В данной статье рассматриваются педагогические основы, значение и эффективность использования метода проектов (Project-Based Learning) на уроках «Окружающий мир» (или «Естествознание») в начальных классах. Также анализируется роль метода проектов в формировании у учащихся навыков самостоятельного мышления, творческих способностей, наблюдательности, исследовательской деятельности и решения проблем. Рассматриваются возможности организации проектов, связанных с природными явлениями, растениями, животным миром, экологическими проблемами и охраной окружающей среды. Особое внимание уделяется вопросам связи теоретических знаний учащихся с практической деятельностью, развития навыков командной работы, свободного выражения собственных мыслей и применения полученных знаний в повседневной жизни посредством проектного обучения. Кроме того, представлены эффективные способы применения данного метода и разработки проектных заданий с учётом возрастных особенностей учащихся начальных классов.

Ключевые слова: начальное образование, окружающий мир, естественные науки, метод проектов, Project-Based Learning, проектное обучение, инновационные методы, самостоятельное мышление, творчество, наблюдательность,

исследовательская деятельность, экологическое воспитание, практические занятия, совместное обучение, проблемная ситуация, охрана окружающей среды.

Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar o‘quvchilarga faqat nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, ularda mustaqil fikrlash, ijodkorlik, muammoli vaziyatlarga yechim topish, kuzatish va izlanish ko‘nikmalarini shakllantirishni ham talab etmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichi bolaning shaxs sifatida shakllanishi, dunyoqarashi kengayishi, atrof-muhitga bo‘lgan munosabati va bilishga qiziqishi rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Shu sababli boshlang‘ich sinf darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlardan foydalanish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Boshlang‘ich sinflarda o‘qitiladigan “Atrofimizdagi olam” va “Tabiiy fan” fanlari o‘quvchilarga tabiat, jamiyat, inson, o‘simliklar, hayvonot dunyosi, fasllar, ob-havo hodisalari hamda ekologik muhit haqida dastlabki ilmiy tushunchalarni berishga xizmat qiladi. Ushbu fanlarni o‘qitishda o‘quvchilarning faqat darslikdagi ma’lumotlarni o‘zlashtirishi emas, balki tabiatni bevosita kuzatishi, hodisalarni o‘rganishi, savollar berishi va mustaqil xulosalar chiqarishi muhimdir. Bunda loyiha metodidan foydalanish katta imkoniyatlar yaratadi. Loyiha metodi (Project-Based Learning) – bu o‘quvchilarning muayyan muammo yoki mavzu yuzasidan mustaqil yoki jamoaviy izlanish olib borishi, ma’lumot to‘plashi, amaliy topshiriqlarni bajarishi va yakunda o‘z natijalarini loyiha shaklida taqdim etishiga asoslangan ta’lim metodidir. Mazkur metod o‘quvchilarni tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki bilimlarni mustaqil izlab topuvchi, tahlil qiluvchi va amaliyotda qo‘llovchi faol ishtirokchiga aylantiradi.

Loyiha metodi zamonaviy ta’limda o‘quvchilarning faolligini oshirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik yondashuvlardan biri hisoblanadi. Ushbu metodda ta’lim jarayoni oldindan belgilangan muammo, savol yoki amaliy vazifa asosida tashkil etiladi. O‘quvchilar berilgan topshiriqni bajarish davomida izlanadi, kuzatadi, tajribalar o‘tkazadi, kerakli ma’lumotlarni yig‘adi va o‘z xulosalarini shakllantiradi. An’anaviy ta’lim jarayonida o‘qituvchi asosiy ma’lumot beruvchi, o‘quvchi esa uni qabul qiluvchi sifatida ishtirok etsa, loyiha asosida ta’lim berishda o‘quvchi faol tadqiqotchi vazifasini bajaradi. O‘qituvchi esa jarayonni tashkil etuvchi, yo‘naltiruvchi va maslahat beruvchi sifatida

qatnashadi. Bu esa ta’lim jarayonida o‘quvchilarning mustaqilligi va mas’uliyatini oshiradi. Loyiha metodining asosiy xususiyati shundaki, unda nazariy bilimlar amaliy faoliyat bilan uzviy bog‘lanadi. Masalan, o‘quvchilar o‘simliklarning o‘sishi haqida faqat darslikdan ma’lumot olish bilan cheklanmay, urug‘ ekish, uni sug‘orish, o‘sish jarayonini kuzatish va natijalarni qayd etish orqali mavzuni chuqurroq o‘zlashtiradilar.

Mazkur metod quyidagi pedagogik vazifalarni amalga oshirishga yordam beradi:

• o‘quvchilarda mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantirish;

• kuzatish, taqqoslash va tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish;

• nazariy bilimlarni amaliy faoliyatda qo‘llashga o‘rgatish;

• jamoada ishlash va o‘zaro hamkorlik qilish malakasini rivojlantirish;

• muammoli vaziyatlarni aniqlash va ularga yechim topishga yo‘naltirish;

• tabiat va atrof-muhitga nisbatan mas’uliyatli munosabatni shakllantirish.

“Atrofimizdagi olam” va “Tabiiy fan” darslarida loyiha metodini qo‘llash imkoniyatlari

Boshlang‘ich sinf tabiiy fanlarining mazmuni loyiha metodidan foydalanish uchun juda qulay hisoblanadi. Chunki ushbu fanlarda o‘quvchilar bevosita kundalik hayotda uchraydigan tabiat hodisalari, tirik organizmlar va ekologik jarayonlarni o‘rganadilar. Bunday mavzularni loyiha asosida tashkil etish bolalarning fanga bo‘lgan qiziqishini yanada oshiradi. Masalan, “O‘simlik qanday o‘sadi?” mavzusida o‘quvchilar kichik loyiha tashkil etishlari mumkin. Buning uchun ular bir nechta idishga urug‘ ekadilar, o‘simliklarni turli sharoitlarda parvarish qiladilar va ularning o‘sish jarayonini kuzatadilar. Har kuni o‘simlikning bo‘yi, barglari va tashqi ko‘rinishidagi o‘zgarishlarni daftarlariga yozib boradilar. Loyiha yakunida qaysi sharoitda o‘simlik yaxshi rivojlanganligi haqida xulosa chiqaradilar. Bu jarayon bolalarda kuzatuvchanlik, sabr-toqat va tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Yana bir samarali loyiha “Suv – hayot manbai” deb nomlanishi mumkin. Ushbu loyiha davomida o‘quvchilar suvning inson, hayvonlar va o‘simliklar hayotidagi ahamiyatini o‘rganadilar. Shuningdek, suvning isrof qilinish sabablari, uni tejash yo‘llari haqida ma’lumot to‘playdilar. Natijada suvni tejashga oid rasmlar, plakatlar yoki kichik tavsiyalar tayyorlaydilar. Bu orqali ularda ekologik madaniyat

va tabiat boyliklariga ehtiyotkorona munosabat shakllanadi. “Bizning yashil maktabimiz” loyihasi ham boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun qiziqarli va foydali hisoblanadi. O‘quvchilar maktab hududidagi daraxtlar, gullar va boshqa o‘simliklarni o‘rganadilar. Ularni parvarish qilish, sug‘orish, qurigan barglarni yig‘ish va yashil hududlarni ko‘paytirish bo‘yicha amaliy ishlarni bajaradilar. Bunday faoliyat bolalarda jamoaviylik, mehnatsevarlik va tabiatga g‘amxo‘rlik tuyg‘ularini rivojlantiradi.

Loyiha metodini quyidagi mavzularda ham qo‘llash mumkin:

• “To‘rt fasl – to‘rt xil tabiat”;

• “Hayvonlar va ularning yashash muhiti”;

• “Havoning ifloslanishi va uning oldini olish”;

• “Mening oilamning ekologik odatlari”;

• “Chiqindilarni saralashni o‘rganamiz”;

• “Tabiatni asrash – barchamizning burchimiz”.

Mazkur loyihalar o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda sodda, tushunarli va amaliy faoliyatga yo‘naltirilgan holda tashkil etilishi lozim.

Loyiha metodini tashkil etish bosqichlari

Tabiiy fanlar darslarida loyiha metodidan samarali foydalanish uchun o‘qituvchi ish jarayonini ma’lum bosqichlar asosida tashkil etishi kerak. Har bir bosqich o‘quvchilarning yoshiga, bilim darajasiga va mavzuning mazmuniga mos bo‘lishi muhim.

• **Birinchi bosqich** – muammoni aniqlash va mavzuni tanlash. Dastlab o‘qituvchi o‘quvchilar e’tiborini muayyan muammoga qaratadi. Masalan, “Nima uchun ayrim o‘simliklar tez o‘sadi, ayrimlari esa sekin rivojlanadi?” yoki “Nima sababdan suvni tejashimiz kerak?” kabi savollar orqali bolalarda qiziqish uyg‘otiladi. O‘quvchilar o‘z fikrlarini bildiradilar va loyiha mavzusini belgilaydilar.

• **Ikkinchi bosqich –** rejalashtirish va vazifalarni taqsimlash. Ushbu bosqichda o‘quvchilar bajariladigan ishlarni rejalashtiradilar. Guruhlarga bo‘linib, har bir ishtirokchining vazifasi belgilanadi. Kimdir ma’lumot to‘playdi, kimdir rasmlar tayyorlaydi, yana bir o‘quvchi kuzatish natijalarini yozib boradi. Bu jarayonda bolalarda mas’uliyat va hamkorlik ko‘nikmalari rivojlanadi.

• **Uchinchi bosqich –** izlanish va amaliy faoliyat. O‘quvchilar loyiha mavzusiga oid ma’lumotlarni darslik, kuzatish, tajriba va boshqa manbalar orqali o‘rganadilar. Masalan, tabiat hodisalarini kuzatish, o‘simliklarni parvarish qilish, hayvonlarning yashash muhitini o‘rganish kabi faoliyatlarni amalga oshiradilar. Ushbu jarayon o‘quvchilarning nazariy bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

• **To‘rtinchi bosqich –** loyiha natijalarini tayyorlash. To‘plangan ma’lumotlar asosida o‘quvchilar plakat, rasm, maket, jadval, albom yoki kichik taqdimot tayyorlaydilar. Bunda ularning ijodiy qobiliyatlari va estetik didi namoyon bo‘ladi.

• **Beshinchi bosqich** – taqdimot va baholash. Loyiha yakunida o‘quvchilar o‘z ishlarini sinfdoshlariga namoyish etadilar. O‘zlari bajargan ishlar haqida tushuntirish beradilar, savollarga javob qaytaradilar va xulosalar chiqaradilar. O‘qituvchi esa loyiha jarayonidagi faollik, izlanish, hamkorlik, ijodkorlik va natijalarni hisobga olgan holda o‘quvchilar faoliyatini baholaydi.

Loyiha metodining eng muhim afzalliklaridan biri shundaki, u o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari tabiatan qiziquvchan bo‘lib, ular atrofdagi hodisalarni kuzatish, savollar berish va yangiliklarni o‘rganishga intiladilar. Loyiha asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar ana shu tabiiy qiziqishni ta’limiy faoliyatga yo‘naltiradi.

Birinchidan, loyiha metodi mustaqil fikrlashni rivojlantiradi. O‘quvchilar tayyor javoblarni kutib o‘tirmasdan, muammoga o‘zlari yechim izlaydilar. Masalan, “Nima uchun daraxt barglari kuzda sarg‘ayadi?” degan savol ustida ishlash davomida ular kuzatishlar olib boradi, ma’lumotlarni solishtiradi va o‘z fikrlarini asoslashga harakat qiladi.

Ikkinchidan, ushbu metod ijodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. O‘quvchilar loyiha tayyorlashda turli materiallardan foydalanish, rasmlar chizish, maketlar yaratish va yangicha g‘oyalarni ilgari surish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa ularning tasavvuri va ijodiy tafakkurini kengaytiradi.

Uchinchidan, loyiha metodi muloqot va hamkorlik ko‘nikmalarini shakllantiradi. Guruhda ishlash davomida o‘quvchilar bir-birining fikrini tinglash, o‘z nuqtayi nazarini tushuntirish, vazifalarni birgalikda bajarish va umumiy natijaga erishishni o‘rganadilar. Bu

ko‘nikmalar nafaqat ta’lim jarayonida, balki kelajakdagi hayotiy faoliyatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

To‘rtinchidan, loyiha asosida o‘qitish ekologik tarbiyani kuchaytiradi. Tabiat bilan bog‘liq loyihalarda ishtirok etgan bolalar o‘simlik va hayvonot dunyosini asrash, suv va elektr energiyasini tejash, atrof-muhitni toza saqlash zarurligini amaliy faoliyat orqali anglaydilar. Natijada ularda ekologik mas’uliyat va tabiatga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi.

Loyiha metodining samaradorligi ko‘p jihatdan o‘qituvchining mashg‘ulotni to‘g‘ri tashkil etishiga bog‘liq. O‘qituvchi loyiha mavzusini tanlashda o‘quvchilarning yoshi, qiziqishi, bilim darajasi va mavjud imkoniyatlarini hisobga olishi kerak. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun murakkab va uzoq davom etadigan loyihalardan ko‘ra, qisqa muddatli, sodda va ko‘rgazmali loyihalar samaraliroq hisoblanadi. O‘qituvchi o‘quvchilarga tayyor ma’lumotlarni berish bilan cheklanmasdan, ularni mustaqil izlanishga undashi zarur. Bunda yo‘naltiruvchi savollar, kichik tajribalar, kuzatish topshiriqlari, rasmlar va didaktik materiallardan foydalanish mumkin. Shuningdek, ota-onalarni ham loyiha faoliyatiga jalb etish ijobiy natija beradi. Masalan, oila a’zolari bilan birgalikda uy sharoitida gul parvarishlash, suv sarfini kuzatish yoki oilaviy ekologik odatlarni o‘rganish kabi loyihalar tashkil etish mumkin. Loyiha faoliyatini baholashda faqat yakuniy mahsulotga emas, balki o‘quvchining butun jarayondagi ishtirokiga ham e’tibor qaratish lozim. Uning tashabbuskorligi, savol berishi, kuzatish olib borishi, guruh bilan hamkorligi va o‘z xulosalarini ifodalashi muhim mezonlar hisoblanadi. Bunday yondashuv har bir o‘quvchining individual imkoniyatlarini namoyon etishiga yordam beradi. Shuni ham ta’kidlash kerakki, loyiha metodini qo‘llashda ayrim qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Jumladan, vaqtning cheklanganligi, kerakli jihozlarning yetishmasligi, ayrim o‘quvchilarning guruh ishlarida sust ishtirok etishi shular jumlasidandir. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun o‘qituvchi oldindan puxta reja tuzishi, mavjud materiallardan oqilona foydalanishi va har bir o‘quvchiga alohida vazifa berishi maqsadga muvofiqdir. Umuman olganda, loyiha metodidan foydalanish boshlang‘ich sinf tabiiy fanlarining mazmunini boyitadi, darslarni qiziqarli va hayotiy faoliyat bilan bog‘liq tarzda

tashkil etish imkonini beradi. Eng muhimi, o‘quvchilar tabiat haqidagi bilimlarni shunchaki yodlab qolmay, ularni kuzatish, tajriba va amaliy faoliyat orqali anglab yetadilar.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf “Atrofimizdagi olam” va “Tabiiy fan” darslarida loyiha metodidan foydalanish ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish va ularni mustaqil izlanishga yo‘naltirishning samarali vositalaridan biridir. Mazkur metod orqali o‘quvchilar tabiat hodisalarini chuqurroq anglaydilar, o‘z bilimlarini amaliyotda sinab ko‘radilar hamda o‘rganilgan ma’lumotlar asosida mustaqil xulosalar chiqarishga odatlanadilar. Loyiha asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar bolalarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik, kuzatuvchanlik, tadqiqotchilik, muloqot va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – O‘RQ-637, 2020-yil 23-sentabr.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni. – 2023-yil 11-sentabr.

3. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.

4. Ishmuhamedov R.J., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2008.

5. Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938.

6. Kilpatrick W.H. The Project Method. – Teachers College Record, 1918.

7. Bell S. Project-Based Learning for the 21st Century: Skills for the Future. – The Clearing House, 2010.

8. Krajcik J.S., Blumenfeld P.C. Project-Based Learning. In: The Cambridge Handbook of the Learning Sciences. – Cambridge University Press, 2006.